

KÖZÜZEMI PROBLÉMÁK BUDAPESTEN A SZANÁLÁS UTÁN

BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS szanálása végetért és az autonómia fölé rendelt főpolgármester kivételes hatalma megszűnt. Az ország legnagyobb önkormányzati jogú testületé visszakapta cselekvési szabadságát és a főváros vezetése a régi kerékvágásban tovább fog folyni. A szanálási időszakból csak az a néhány belügyminiszteri rendelet fogja a jövőben hatását éreztetni, melyeket a szanálási terminus utolsó napjaiban bocsátottak ki és amelyek lényegében közel sem olyan jelentőségűek, hogy különösebb hatást várhatnánk tőlük. Félő ugyan, hogy súlyos nehézségek lépnek fel majd egyes esetekben, mert a kiadott rendelkezések nem mindenben azonosak az előzetes tárgyalások során lefektetett kívánnivalókkal, a kiadott rendelkezésekért maga a kormány fővárosi pártja sem vállalta a felelőséget, a polgármester is elhárította magától az esetleges számonkérést.

A szanálási törvényt kibocsátása óta élénk viták követték és számtalanszor felvetődött az a kérdés, volt-e komoly szükség a szanálás megejtésére, bele kellett-e nyúlnia a kormányhatalomnak az autonómia ügyeibe? Felelni erre természetesen igen nehéz, mert tulajdonképpen a szanálást elrendelő törvény sem tudta kellően megokolni a benne előírt rendelkezéseket. A főváros egész háztartása felett kellő ellenőrzést és befolyást tudott gyakorolni a belügyminiszter e nélkül a rendelkezés nélkül is, az üzemek felett pedig ott örködött a Közérdekeltségek Felügyelő Hatósága is. Az új törvény feladatának lényegileg egészen másnak kellett volna lenni; a főváros háztartásának egyensúlyba hozatala úgy most, mint ennek biztosítása a jövőre nézve sokkal fontosabb, ez azonban csak egészen más alapokon képzelhető el. Mert mit hozott a szanálás? megszüntette az ideiglenes hivatalnoki státust, eltörölte a tanszemélyzet kültelki pótlékát, megszüntette az elektromos áram tarifájának aránytalanságait, rendezte az üzemi tisztviselők fizetési és nyugdíjügyeit és végül felemelte a közúti vasút átszálló-jegyeinek árát.

Igaz ugyan, hogy ezeknek eredményeként tizenkét és fél millió pengőt remél megtakarítani a belügyminiszter, süni elég szép összeg még annak ellenére is, hogy ez csupán 3%-ával azonos a községi háztartás és üzemek költségvetési előirányzatának. De nem nyújt az egész szanálás eredménye semmi biztatót sem arra nézve, hogy akár a gazdasági élet javulásával vagy anélkül is további fokozott gazdaságosság

lesz-e elérhető a főváros és üzemeinek vitelénél. A végrehajtott szanálás ugyanis végeredményében nem volt más, mint lefaragása a legsúlyosabb hibáknak, kiküszöbölése azoknak a legfurcsább helyzeteknek, amelyekben jogosan lehetett fennakadni még annak is, aki a dolgok mélyére nem szokott nézni. A főváros és üzemek háztartását nemcsak ez a 12 és fél millió pengő fenyegette állandó veszéllyel; a mai rendszerek mellett mindig közel állunk egy hatalmas katasztrófához, mert városgazdaságunk egész alaprendszerét kellene új alapokra fektetni. Biztosít ugyan mindent, — ezt a belügyminiszter is kiemelte¹ — hogy a főváros igen értékes vagyontárgyakkal rendelkezik; de ezt a vagyont egy pillanatra sem szabad veszélynek kitennünk, hanem teljes értékének megőrzése mellett, úgy kell forgatnunk, hogy ha nem is szaporodik, de a főváros közönségének teljes mértékben hasznára legyen.

Sajnos azonban a főváros hatalmas vagyonának értéke is csökkenőiben van, mert amíg az 1930. évi vagyoneleltár sommázatának vagyonszáma 1.276,049.885.32 P-vel, teherösszege pedig 452,044.383.07 P-vel zárult, addig az 1935. évi leltár már csak 1.230,111.720.27 P vagyont és ezzel szemben 434,065.936.68 P terhet mutat ki, vagyis a tiszta vagyon összege az 1930. évi 824,005.501.35 P-ről, 1935-ben 796,045.783.59 P-re csökkent. A tiszta vagyon vesztesége 27,959.718.76 P összeget tesz ki, vagyis öt év alatt a vagyon 3.1%-át emésztette fel a háztartás. Kétségtelen, hogy éppen öt igen súlyos esztendőről volt szó és ezen öt év alatt a főváros vezetősége heroikus munkát fejtett ki.

A főváros vagyonának fokozására elsősorban az üzemek lennének hivatottak. Nem képzelhető ugyanis az, hogy a kiadások fedezésére szedett adókból szaporodjon egy közület vagyona, mert ha ugyan beruházásokat végre is hajtanak az adófizetők pénzéből ott, ahol már meglévő üzemekről van szó, a fejlesztéshez szükséges összegeket maguknak a fejlesztést végrehajtani kívánó üzemeknek kell nyújtani. Ezeknek tehát olyan gazdálkodást kell folytatniuk, hogy mindenkor megfelelő tartalékok álljanak rendelkezésükre és az üzem bővítése legfeljebb az esetben történjék harmadik személyek megterhelésével, ha az üzembővítésből azoknak vagyonában kifejezett értékelkedés várható. (Új gyorsvasúti vonalak pl. el sem képzelhetők másként, mint csak úgy, hogy az építési költség nagyobb részét az érdekelt telektulajdonosok viselik.)

A KÖZÜZEMI KÉRDÉSSSEL elérkeztünk a szanálás előtti, a szanálás utáni Budapest legkomolyabb problémájához. Soha annyit még nem támadtak talán intézményeket, mint amennyi támadásban a főváros üzemeinek része volt. A magántőke indokolatlan versenyt lát a közüzemek munkájában, a kispolgárság úgy érzi, hogy ezek visszaélve monopolisztikus helyzetükkel, kiuzsorázzák őket. A közgyűlésen helyet foglaló pártok egyike sem tudott soha teljes mértékben megelégedni az üzemek politikájával és a sok torzszalkodás teljes mértékben lehetetlenné tette azok helyes vezetésének kialakulását. Az üzemek kérdésébe a napi politika benyomulása olyan területen történt, „amelyen csakis és kizárólag a szakszerűségnek, a tárgyilagosságnak és a

¹ A belügyi tárcának a parlamentben való tárgyalása során elhangzott beszédében.

gazdaságosságnak szabadna érvényesülnie“.¹ Ez azután lehetetlenné tette és teszi még napjainkban is minden komoly célkitűzés valóraváltásának lehetőségét.

„A városi üzemek kérdése olyan sürgős és nyomasztó, melyet megoldás nélkül elhárítani nem lehet és mindenki jól tudja, hogy ennek feszítőereje már igen nagy.“² Nemcsak Budapesten, hanem minden magyar városban hovatovább a városnak mint olyannak közigazgatási funkciói alig maradnak (államosították a rendőrséget, stb. most készülnek államosítani a gyámügyet) és egyre inkább emelkednek ki a városnak gazdasági feladatai, problémái. Hogy ez mennyire így van, azt mi sem bizonyítja jobban, mint az éppen fentebb említett fővárosi vagyonleltár néhány számadata is. A vagyon 1230 millió pengőt meghaladó összegének több mint 50%-a ingatlanokban fekszik, a vagyon 32.6%-a, nem kevesebb mint 401 millió pengő pedig az üzemi, vasúti üzemi tőke, nem számítva ide a házi kezelésű üzönek tőkéjét, a kórházakban, a temetőekben, a bérházakban, színházakban és vendéglőkben, vágóhidakban és egyéb létesítményekben fekvő vagyon értékét. De nemcsak Budapesten ez a helyzet, mert az 56 magyar városnak 1933-ban 2162.6 millió pengő vagyona volt és ebből az összegből 574 millió pengő fektűt az önálló vagyonkezelésű intézményeknél, vagyis az összes vagyonnak 27.5%-a³. Az üzemek tőkéje pedig sehol sem teljes, mert az üzemek használta ingatlanok tőkéje rendszerint a városi háztartás vagyonszámláján fekszik. Szigeti Gyula⁴ megállapítása szerint a városi üzemekben fekvő vagyon értéke 873,798.271 pengő, vagyis az egész vagyonnak 40.4%-a.

A nagy tőkét koncentráló városi üzemek bizonyos mértékig hatalmat jelentenek a közületek egyéni életén belül és ennek következtében súlyos sűrlódási felületek keletkeznek a közgyűlésben helyet foglaló pártok között, mert mindegyikük szívesen szűl bele ezek vezetésébe.

Az elhangzott kritikák rendszerint külföldi példákra hivatkoznak és minthogy igen kevesen ismerik a külföldi nagyvárosok üzemeinek helyzetét, ellenőrizhetetlen alapokon ítélnék. Rendszerint abból indulnak ki, hogy a külföld nagyvárosainak ellátásában a magángazdaságnak sokkal nagyobb szerepe van, mint nálunk. A helyzet azonban még Angliában, a szabad kereskedelem igazi hazájában sem olyan, mint aminőt nálunk elterjeszteni szeretnének, míg más országok nagyvárosaiban a közüzemek lényegesen jobban vannak elterjedve, mint nálunk.

A mai értelemben vett közüzemek, városi kézben tartott ellátó szervek először Angliában alakultak. A XIX. század kezdetén mind több angol városban községi vízművek és vízműtelepek létesültek és nyertek ebben a formában kiépítést. Első pillanatra igen érdekesnek hangzik, hogy éppen a liberalizmus fellegvárában alakulhattak községi vállalkozások, pedig a dolog egészen természetes. A magánvállalkozások nagyobb nyereségre való törekvése nem szolgált a termelt és szállított víz

¹ Kuncz Ödön dr.: A városi üzemek szervezeti problémái. A Székesfűvárosi Statisztikai Hivatal kiadásában megjelenő Statisztikai Közlemények 71. 2, Közüzemi problémák című kötetében.

² Magyarai Zoltán dr.: A közüzemi kérdés rendezése; ugyanott.

³ A Magyar Városok Statisztikai Évkönyvből p. 148—149. Budapest Székesfűváros Statisztikai Hivatalának kiadványa 1935.

⁴ Szigeti Gyula dr.: Magyarország városi üzemei és vállalatai. Statisztikai Közlemények 71, 1. kötet p. 18.

egészségügyi követelményeinek hasznára és jobbnak látszott higiéniai szempontokból a vízszolgáltatást kommunális alapokon szervezett vállalkozások munkájára bízni. Ugyanez vezetett az 1850-es években oda, hogy Anglia több nagyvárosában a gázműveket is a községek magukévá tették. Ebben az esetben a magánvállalatoknak a közvilágítás terén tapasztalt hanyagsága volt a főok arra, hogy a gáztermelést monopolisztikusan a közsület vegye kezébe és a lakosság kívánalmainak megfelelően gondoskodjék az utcák megvilágításáról. Ugyanezen okok vezették a közsületeket az elektromos üzemek létesítésénél és a közúti vasutaknál a községi kézben való megszervezés formáihoz. Különösképpen érdekes, hogy Angliában a közüzemek létesítése igen gyakran a város vezetésében résztvevő polgárság kereskedő és iparos tagjai részéről indult ki, amivel szemben Németországban, s másutt, Európa nagyobb városaiban a közüzemeket a vezető városi tisztviselők kezébe adták.

A német városok csak néhány évtized múlva követték az angolok példáját; vízműveik csak a XIX. század harmadik tizedében községesítették, míg a gázműveket a 80-as években vették kommunális kezelésbe.

Igen természetes, hogy az Angliában alapított városi vállalkozások egyedül azt a célt szolgálták, hogy jó, befolyástalan vezetés érvényesüljön a városi lakosságnak vízzel, gázzal, elektromos árammal való ellátása terén, de ezek minden nyereszkedési céltől teljesen mentesek voltak. Még az 1869-ben alakított glasgowi gázművek is egyedül azért létesültek, hogy a magánkézben lévő gázüzemnek rendszertelen szolgálata helyett a várost és annak polgárságát rendszeresen és jól lássák el világító anyaggal. Ezzel szemben Birmingham új polgármestere, Joseph Chamberlain községi üzemelési politikáját 1874-ben azzal a céllal kezdte meg, hogy azon keresztül finansiális eredményeket is érjen el, amellett, hogy elsősorban a fentebb említett célokat szolgálja.

Az üzemek községi kézben való vezetése Angliában jogi szempontokból hosszú ideig igen meg volt nehezítve, ennél fogva különösképpen érdekes, hogy mégis oly mértékben terjedhettek ezek el. Igen furcsa volt pl. a közúti vasutak helyzete, miután az angol törvények szerint a községnek csak a vonalak megépítése volt megengedve, de az üzemeltetést magánkézre kellett bízni. Ez a helyzet csak a múlt század 90-es éveiben változhatott meg, de bizonyos mértékig napjainkig is kiható, mert hiszen csak 1933-ban volt mód London közúti vasutait is kommunális kézben egyesíteni.

Angliával és Németországgal szemben az Amerikai Egyesült Államokban és Franciaországban a kommunális üzemvezetés csak jóval lassabban fejlődhetett ki. Az Egyesült Államokban ennek legfőbb oka abban rejlik, hogy a demokratikus-parlamentáris rendszernek a városi igazgatásban is jelentős szerepe van. Minden választás után a közigazgatás egész tisztviselő személyzetét kicserélik, ezt az üzemeknél azonban végrehajtani nem lehetne, mert ebből horribilis károk és súlyos fennakadások keletkeznének. Az újabb időkben ennek ellenére is terjednek a városi üzemek, mert amióta a City Manager-ek száma és szerepe fokozottan nagyobb lett, mód van arra, hogy az üzemek vezetésével csak szakképzett emberek bízzanak meg és állásukat nem pártpolitikai elvek, hanem az üzem vezetésénél elért eredmények alapján ítélik meg. Franciaországban és Belgiumban az államhatalomnak az önkormányzati életbe való korlátozó és beleszólási joga különösképpen hátrányára van a községi vállalkozások kialakítási lehetőségének.

Olaszországban a közművek sorsa egészen más szempontok szerint alakult. A világháborút megelőző években a városi üzemekre igen rányomta bélyegét a marxista szellem, ami különösképpen a városok nagyüzemeiben jutott élénk kifejezésre. Ezzel szemben tradicionális alapon, de igen sokszor már modern szellemben átépítve dolgoznak a városi vágóhidak, sütődék, jéggyárak, pincészetek, gyógyszertárak és vásárok. Ausztriában, Svájcban és hazánkban a községi vállalkozások a német példák alapján alakultak.

A városok gazdasági vállalkozásainak szerepe a világháború alatt vált igen fontossá, amikor egyrészt árnyelláló szerepükkel, másrészt a közellátás megszervezése során olyan feladatokat oldottak meg, melyekre a magánvállalkozás nem is gondolhatott. A világháború alatt kifejlesztett munkásságuk alapján a községi üzemeket nagyrészt meg is kedvelték

atkoztak, külön elosztó szervek kellett hogy alakuljanak, de ezeket a világháború végeztével hamar fel lehetett oszlatni. Az üzemek megszüntetése természetesen nem ment végbe azzal a tempóval, amint azt a magángazdaság kívánta és hamar fellépett egy közüzemellenes irányzat, mely napjainkban is megvan és igen gyakran súlyos túlzásokba is megy.

A német közüzemekben bizonyos marxista befolyás alatt igen érdekes irányzat kapott lábra, az üzemek vezetői politikai hatalmakra törekedtek, felhasználva ebben az üzem nyújtotta helyzetüket is. A nagyvárosok vezetői viszont az üzemekben túlzottan anyagias eszközöket láttak és a községek meggazdagodását iparkodtak ezek gazdálkodásán keresztül lehetővé tenni. Ennek során a magángazdaság érdekeivel találkozottak ismét szemben, mert nem elégték meg a kimondottan közellátást jelentő üzemek községi vállalkozásban való vezetését, hanem vendéglő és szállodaüzemet, jégyárakat, mosodákat, haszonkertészeteket és bérfuvarozóvállalatokat is szerveztek és hoztak életre. A nemzeti szocializmusnak a városi vállalkozások terén elfoglalt álláspontja egy pillanatig sem egyezett ezzel és gyors lebontásra készítette a városokat minden olyan esetben, amikor a városi üzem létjogosultságát elismerni nem lehet. De egyben odaiparkodik, hogy azokat a vállalkozásokat, melyek szerepe a közellátás terén feltétlenül fontos és szükséges, a városok tovább fejlesszék és nem kimondottan öncélú szellemben továbbra is kommunális vezetéssel fenntartsák. A nemzeti szocializmus elismeri a városi üzemek finánciális szerepét, de csak bizonyos határok között, vagyis olyan módon, hogy azok elsősorban is valódi céljuknak tegyenek eleget és csak azután szolgáljanak mint jövedelmet hozó vállalkozások.

A közüzemek vezetésének városi kézben való koncentrálását ma már világszerte elfogadják, sehol sem tartják lehetetlennek, sőt elismerik azt is, hogy ha a város a megengedhető keretek között tisztán közérdekből gazdasági tevékenységet fejt ki, az nem kommunizmus,¹ sőt tegyük hozzá, hogy ezek akkor sem lesznek károsak a gazdasági élet számára, ha a fenntartó városnak jelentős nyereséget hoznak, mert ez a nyereség végeredményében a köznek és a magángazdasági vállalkozásoknak közterheit van hivatva csökkenteni.

A községi közüzemeket magasabb szempontokból kell felfogni és munkájukat egészen másként kell megítélni ahhoz, hogy róluk komoly bírálatot mondhassunk. A városi üzemek, de magának az egész városi háztartásnak vezetési rendszere is, alapos átszervezésre szorulnak, mert enélkül az említett támadások sohasem fognak megszűnni és a fővárosnak most véget ért szanalása még sokszor fog számtalan más formában megismétlődni, de komoly eredményeket elérni mindig lehetetlen lesz.

A VÁROSI ÉLET még a közelmúltban is tisztára közigazgatási funkciókból állott; a város egész vezetősége, kezdve a közgyűléstől és a polgármestertől, csak ezeknek a közigazgatási feladatoknak kellett hogy eleget tegyen. Ma azonban a városigazgatás majdnem tisztára gazdasági feladat és kézenfekvő, hogy egészen más rendszerben kell vezetni egy gazdasági egységet, mint egy közigazgatási hivatalt.

Amíg a közigazgatási feladatok elvégzésének módjai felett kényelmesen elvitázhatott az autonómia minden illetékes szerve és kiélhette magát annak egész bürokratikus szelleme, addig a gazdasági kérdéseknek ez a szellem súlyos kárára lehet és volt is. Tény az, hogy a városi üzemekben fekvő hatalmas vagyon kezelése nem mehet végbe anélkül, hogy afelett az autonómia ne gyakorolna állandó és szigorú ellenőrzést,

¹ Kuncz id. munkája.

végeredményében közpénzekkel gazdálkodik az üzem vezetője és a közösség érdekeinek szolgálatában álló vállalatokról van szó. Az ellenőrzésre igen komoly szükség van, azonban ez nem mehet sohasem túlzásba és nem terjedhet ki a részletekre. Ugyan mely részvényest érdekel az, hogy ki söpri ki az iroda helyiségeket és mennyi a fizetése a kistisztviselőknek, ha azt látja, hogy minden évben jelentős osztalékot kap és a vállalat tőkéje hiánytalanul megy át évről-évre! Nem tökéletes a hasonlat, de jól rávilágít a kérdés furcsa oldalaira. Ezzel szemben az autonómia minden szerve, de a főváros minden polgára is ezernyi kívánság kielégítését várja az üzemektől és amikor a leg-lehetősebb feladatok megoldása után az üzem nem mutat kellő gazdaságosságot, hamar kimondja az ítéletet: az üzem vezetése rossz, az üzemet meg kell szüntetni.

A legtöbb támadás az üzemek vezetőit éri, ezek jövedelmeit teszik először is kritika tárgyává. Ha egész tárgyilagosan nézzük ezek szerepét és feladatait, bármennyire is paradoxonnak hangzik, meg kell állapítanunk, hogy ezek közel sincsenek olyan jól fizetve. A szaktudásukra bízott hatalmas vállalat vezetéséért felelősek, de minden szándékolt ténykedésüket előre bejelenteni és azokat kritika tárgyává tenni kötelesek. Az önkormányzat minden szerve, annak minden pártja részt vesz ebben a kritizálásban és mire a kivitelre kerül a sor, rendszerint egészen más lesz az, mint aminek indult. A politikai testület hozzá nem értő tagjai, akik végeredményben szintén felelősek lennének, szakszerűség helyett a kérdéseket politikai szempontokból ítélik meg és jogaikat ezek érdekében érvényesítik. A felelősség most már megoszlik az üzem vezetője és az autonómia illetékes szervei között — sőt újabban a főpolgármester is részt vesz már abban. Egy gazdasági vállalat vezetésénél a felelősségnek ennyire való megoszlása a vállalatra nézve igen súlyos következményekkel járhat. Hovatovább az üzemvezető a felmerülő kérdésekben már nem is a legjobb szaktudása alapján készít javaslatokat, hanem úgy, ahogy azt az autonómia kívánja. A közösség kívánságai azonban nem mindenkor helyesek és a városi kézben fekvő üzemeknek éppen azért kell hogy legyen egy szakértő vezetője, hogy ezeket a felmerülő óhajokat összhangba hozza a vállalat gazdaságosságával és így vigye előre a városi élet fejlődését, tökéletesedését. A magyar városi üzemek vezetésénél azonban a szakszerűség jut a legkisebb mértékben kifejezésre, akár hivatott vezetője van azoknak, akár nem. El kell ismerni, hogy a legtöbb üzem élén elsőrendű szakember áll, csak sajnos, ezernyi megkötöttség között, pártpolitikai befolyások kereszttüzeiben, nem tudja képességeit kifejteni.

A fővárosi üzemek vezetésébe beleszólási joga van az üzem igazgatóságának, melynek tagjait a közgyűlés küldi ki. Beleszólása van az illetékes ügyosztály szakbizottságának, a törvényhatósági bizottságnak, a közgyűlésnek. Nemcsak ellenőrzési, hanem irányítási joguk is van ezeknek és ezen utóbbival élnek is gyakrabban. Beleszólnak a legapróbb részletekbe, irányítják az aprólékos részmozzanatokat. Az alkalmazottak felvételénél érvényesülő befolyástól kezdve ezernyi apró kérdésben kötik meg az adminisztratív igazgató munkáját. Az ellenőrzésre nem helyeznek ilyen súlyt, mert ennek nincs olyan népszerűsítő

hatása kifelé és szerintük, ha az üzem vezetője kielégíti óhajaikat, akkor az üzem jól is van vezetve.

Az ellenőrzés egész munkája így automatikusan a kormányhatóság kezébe jutott és megállapíthatjuk, hogy a pártoknak az üzemekkel szemben folytatott önös politikájának hatása alatt kellett az illetékes miniszternek az autonómia életébe belenyúlni. Az önkormányzat keretein kívülről jövő ellenőrzés természetesen méginkább megnehezítette az üzemvezetés munkáját. De el kell ismernünk, hogy erre szükség volt, mert az önkormányzat szervei ezt sohasem gyakorolták. Így azután az üzemek életében ma már beleszólnak a szakminisztériumok is, de ezeken felül a belügy- és pénzügyminiszter is és a szanalási törvényben biztosított joguknál fogva új tarifákat is szerkesztenek, így olyan új tarifát, mely nem valószínű, hogy meghozza a kívánt eredményt és a vállalat rentabilitásának romlása esetén azért sem az üzemvezető, sem a polgármester nem lesz felelősségre vonható.

Ilyen körülmények között az üzemvezetés gazdaságossága sehol sincs biztosítva, a főváros vagyonának legnagyobb része igen súlyos kockázatnak marad továbbra is kitéve. Félő, hogy a jövőben még az a gazdaságossági fok sem lesz elérhető, ami a múltban.

Pedig az üzemek non igen jövedelmeznek.¹ A főváros által az üzemekbe fektetett tőkének csupán 3.1%-a van 1936-ra előirányozva mint háztartási hozzájárulás az elektromos műveknél, 0.9%-a a tőkének lesz a gázművek haszna, 0.3% a vízműveknél, 2.3% az élelmiszerüzemnél, 4.7% a kenyérgyárnál, 3.9% a temetkezési üzemnél és 47.% a hirdetővállalatnál. A gyógyfürdőknél és lóhúsüzemnél pedig deficittel kell számolni.

A FŐVÁROS ÜZEMEI részére teljesen új jogi és politikai szervezetet kell adni. Biztosítani kell éppen a főváros közönségének érdekében azt, hogy az üzemek vezetése minden befolyástól mentesen menjen végbe. Az új német városi törvény jelentős újítása, hogy az üzemek vezetőit mentesíti a községi parlament fennhatósága alól és minden felelősséget az üzemvezetőre koncentrálnak.² Az üzemek mellett a törvény csak az arra alkalmas szakértő polgárokból álló tanácsadó testületet enged meg, de ennek sem ad irányítási hatalmat. Az üzemek gazdaságos vezetése ezzel biztosítva van, minden ténykedésért az üzem vezetője felel egyedül, de intézkedéseit senki sem befolyásolhatja. Az üzem rossz vezetése azonnal kitűnik az első gazdasági év végével és kedvezőtlen eredmény esetén az üzemvezetőt felelősségre lehet vonni és szükség esetén azonnal elbocsátani. Természetesen ebben az esetben fokozottabb felülvizsgálatokra van szükség, bár ez még akkor sem terjedhet ki a részletekre.

Az üzemek felülvizsgálati joga nálunk már ma is a polgármester kezében fut elsőfokon össze. Aminthogy a városi adminisztráció is lényegesen kevésbé közigazgatási funkció, hanem inkább gazdasági, úgy a polgármesteri feladat is inkább egy gazdasági vállalkozás vezeté-

¹ „Két százalékot hoznak a főváros üzemei.“ STUD. 1935 november 12-én.

² Az új német városi törvényt a Városi Szemle 1936. évi 2. számában ismerteti részletesen Magyary Zoltán, de előzetesen foglalkoztak már vele a Városi Szemle 1935. évi évf. 130. és 164. lapjain.

sével azonos. Százerek és milliók ellátásának feladata fut össze a polgármester kezében, akinek irányításától függ a város minden polgárának élelmezése, gázzal, vízzel, elektromosárammal, csatornákkal, utakkal, iskolákkal és kulturintézményekkel való ellátása, települési, közlekedési, szociális, sport és nem utolsó sorban pénzügyi lehetőségei. Egy nagyváros polgármesterének lenni nem kis feladat, szerepe talán felülmúlja egy miniszterelnök szerepét is, miután az államhatalom sem közvetve, sem közvetlenül nem nyúl annyira mélyen bele az állam polgárainak egyéni életébe, mint a polgármester a városi polgárság minden életfunkciójába. Ezzel szemben a felelős kormányvezető munkáját lényegesen kisebb mértékben befolyásolják még az uralkodó pártok is, mint a polgármestert. És ha a kormányvezetők felelősséggel tartoznak is, ha munkájukat állandó kritika éri is, soha még nem nyúltak politikai érdekből az állami mechanizmus munkájába oly mélyen, mint azt a városoknál és elsősorban a fővárosnál tapasztaltuk.

Nem képzelhető el gazdaságos városvezetés a mai önkormányzati rendszer mellett. A városi életben előtérbe jutó gazdasági kérdésekkel nem fér össze a felelősségnek az a megosztása, ami a közgyűlés, a polgármester és az üzemvezetők között ma fennáll. Az üzemek vezetéséért a felelősséget egyedül az üzemvezetőnek, a város vezetéséért a polgármesternek kell viselnie, az önkormányzat szervei csak mint tanácsadó és ellenőrző szervek működhetnek. Ha a polgármester és az üzemvezetők az egyedül felelősek, akkor felelőségük tudatában választják meg munkatársaikat és az irányítás munkája teljesen szakszerű és ideális lesz. A polgármester szerteágazó, hatalmas tevékenysége különösen fontossá teszi azt, hogy megfelelő munkatársai legyenek. Az egyes osztályvezető tanácsnokok kiválóan meg is állják helyüket, azonban mégsem egészen felelnek meg a polgármester munkájának.

A fővárosnak nincs tudományos várospolitikai vagy városfejlesztési osztálya. A közelmúltban igen sok hivatalnál, vagy nagyüzemnél jöttek rá arra, hogy a felelős vezető nem képes arra, hogy az egyes osztályok vezetőinek elgondolásait teljes mértékben átvizsgálva alkosson magának a rendelkezések kiadása előtt alapos szakvéleményt. Erre nincs elegendő ideje, de viszont igen távol álló szakkérdésekről lévén szó, ezekbe nem is élheti bele magát. A véleményt adó tanácsnokok viszont nem látják át teljes egészében a városigazgatás egész mechanizmusát. Sokat segít ezen az éppen jelenlegi polgármesterünk által újra életre hívott tanácsülés rendszere, de ez önmagában még nem elég. Szükség mutatkozik arra, hogy a polgármesternek egy közvetlen alárendelt, kinevezett tisztviselőkből álló kutató csoportja legyen. Tíz-tizenkét speciális szakember, minden szempontból független, befolyásolhatatlan tisztviselő, akiknek betekintési joguk van a részletekbe is, olyan munkatársai lehetnének a polgármesternek, akik a szakértelmet és a legalaposabb szaktudást, ezek mellett pedig az egész városvezetés feletti átlátást biztosítanák.

A városigazgatásban a tudományos elgondolás, a magasabb szempontokból végzett kutató munka sem a fővárosban, de még kevésbé a többi magyar városban mindezideig nem tudott teret hódítani. Sokat politizálunk, de nem dolgozunk és főleg nem dolgozunk

elég komoly eszközökkel. Pedig erre egyre inkább szükség mutatkozik, mert a városvezetés munkája mindjobban szerteágazóbb lesz, a problémák száma szaporodik és a meglévők súlya egyre nagyobb lesz. El sem képzelhető anélkül a városigazgatás munkája abban az esetben, ha azért a felelősséget egyedül a polgármesternek kell viselnie. Ma pedig sok minden ellenére egyre jobban ehhez a felfogáshoz közeledünk, mert észre vette már minden illetékes tényező, hogy a múlt rendszerének igen súlyos hátrányai voltak és érezhetők még ma is. Sajnos azonban, a szanálás ebben az irányban semmit sem haladt előre, a kérdést erről az oldaláról nem fogták meg. Nagyon bele éltük magunkat a városigazgatás régi tradicionális szellemébe, amikor még a gazdasági kérdések nem voltak olyannyira előtérben, mint ma.

Súlyos probléma, hogy az új, egészségesebb városvezetés iránti törekvések honnan induljanak ki. Ha a kormányhatalomtól származik ez a gondolat, akkor az önkormányzat a maga ezeréves jogainak megsértését látja ebben a cselekedetben. Természetesen nehéz azt várni, hogy maga az autonómia állítsa fel azt a tételt, hogy a régi városigazgatási rendszerekkel nincs megelégedve. Azonban ez, ha nem is egyenesen, de közvetve kifejezésre jut akkor, amikor az üzemek gazdaságosságát kutatva, maga is kénytelen elismerni, hogy azok nem dolgoznak azzal az eredménnyel, amit egy kereskedelmi szellemen vezettet — és kétségtelen sok előjoggal rendelkező — vállalatnál elvárhatnánk. Ekkor már csak egy lépés választ el attól, hogy rá tudjanak mutatni arra, hogy politikánk az oka elsősorban is az üzemek gazdaságtalanságának és mindenkinek közmegelegedését fogja kiváltani az, ha revíziókat vetjük alá a mai rendszert. Az önkormányzatnak és az annak szerveiben helyet foglaló férfiaknak be kell látniok, hogy ez így nem mehet tovább. Mi lesz majd akkor, ha a most kiadott szanálási rendelkezések nem mutatnak majd semmi eredményt sem fel? A kormányhatalom kénytelen lesz sokkal erősebb eszközökkel belenyúlni a városi organizáció életébe és esetleg sor kerül arra is, hogy az üzemeket értékesíteni kell a városoknak, az évtizedeken át felépített hatalmas erőfaktorok kicsúsznak a városok keséből. A városi önkormányzatnak számot kell vetnie önmagával, meg kell fontolni azt, hogy a kezeiben fekvő hatalmas tőkét, hatalmat nem lehet a régi rendszer keretein belül tovább vinni, hogy a városok élete, a városok vagyona egészen más ma már, mint a múlt század végén és annak előtte volt. A magyar szellem nem fogja tudni sohasem magáévá tenni a kormányhatalomnak a városi életbe való beleszólási jogának azt a formáját, amint ez a francia városokban van, azt sem, amit a demokratikus Egyesült Államok hoztak létre és amit a City Manager intézményével foltoztak meg, hanem mindenkor a régi önkormányzati jog alapján felépített városigazgatást kívánja, megtisztítva azoktól a rosszindulatú kinövésektől, melyek ma oly sok bajt és veszélyt jelentenek.

RUISZ REZSŐ